

В. С. Фуркало,
В. І. Фуркало,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

КОНФЕСІЙНА КАРТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

За роки незалежності України кардинально змінився соціальний статус церкви і релігійних організацій в українському суспільстві. У громадській свідомості відбулася своєрідна реабілітація релігії та релігійних інституцій. Так за даними соціологічних моніторинрів, міра довіри до церкви, її духовного і добродійного служіння становить не менше 60%. За даний період витворена розвинута релігійна мережа, ведеться осучаснення законодавчої бази відповідно до динамічних змін церковно-релігійної ситуації в Україні. Втім події, що розгорнулися у релігійно-духовному житті, були і залишаються досить складними і суперечливими, здатними впливати на весь процес національного і державного розвитку країни, на розвиток громадянського суспільства як демократичної системи. Річ у тому, що «на релігійній ситуації позначаються всі ті болісні процеси, які зачіпають увесь комплекс соціально-економічних, політичних, національних і духовних проблем на практиці. Прояви нетерпимості на релігійному ґрунті негативно відображаються на загальному суспільно-політичному кліматі країни, ускладнюють і до того непросту ситуацію в усіх сферах суспільства. Внаслідок цього великий духовно-моральний потенціал церков, який можна було б використати на благо народу, залишається нереалізованим» [3, 7].

Від 1991 року період релігійного і церковного відродження в Україні змінився періодом загострення міжрелігійних і міжцерковних конфліктів. Далі настала тенденція до зменшення гострої конфронтації та поступової нормалізації церковного життя. Від 2000-го року розпочався четвертий період як початок міжконфесійного діалогу і співробітництва. Проте «такий «спокій» поліконфесійного середовища в Україні є надто відносним» [1, 162]. За ним криється не взаємна адаптація релігійних суб'єктів, а усталеність звичних протистоянь і будь-який зовнішній привід може зрушити цей небезпечний баланс і стрімко перерости у відкритий конфлікт.

Роки незалежності України — це період надзвичайно інтенсивного розвитку релігійної мережі та ускладнення конфесійної

структури в країні. У 1991 році на нашій території діяли 12962 релігійні громади. На 1 січня 2010-го року Держкомнацрелігій зафіксував уже 33733 релігійні громади [2, 37-47]. Отже, приріст склав понад 260%. Якщо в 1991 році у нас на реєстрації знаходилося 42 релігійні об'єднання (з них 33 християнського коріння, по одному іудейському, мусульманському і рідновірському, 4 орієнталістських і 2 синкретичні), то за 2009 рік комітет не дає чіткої інформації щодо кількості релігійних течій і спільнот, оскільки вже п'ятий рік поспіль цей державний орган використовує оптовий підхід в оприлюдненні статистики цілого ряду конфесій. У такий спосіб «зникли» з нашого життя Армія спасіння, Собор рідновірів, назаряни, методисти, англікани, Церква Божа Закарпаття та інші. Їх треба мати на увазі під рубрикою «інші». Наприклад, «інші» іудейські (26), язичницькі (70), лютеранські (19). Восанне за 2004 рік було вказано 120 релігійних об'єднань (з них 76 християнського коріння, 8 — іудейських, 4 — мусульманських, 7 — рідновірських, 16 — орієнталістських, 6 — автохтонних, чи синкретичних).

Найважливішою складовою релігійного життя в Україні було і залишається православ'я. З 6958 громад у 1991 році кількість громад його збільшилася на 11014 і складає станом на 1 січня 2010-го року 17972. У відсотковому відношенні приріст склав 258%. Хоча православ'я за кількістю організацій є найбільшою конфесією і становить 51% від загальної їх кількості, проте навіть ці цифри засвідчують той факт, що Україна не є православною країною, а є країною з домінуванням православної конфесії.

Найпотужнішою серед православних спільнот є Українська Православна Церква, що перебуває в юрисдикції Московського Патріархату. На сьогодні їй належить 45 єпархій, в яких діють 11790 громад віруючих, 179 монастирів, 20 духовних навчальних закладів, 34 братства. Отже, мережа її охоплює 65,6% від усіх православних громад. Найбільша концентрація громад — у Вінницькій, Хмельницькій, Київській та Житомирській областях.

Українська Православна Церква Київського Патріархату — друга за потужністю православна церква, яка налічує 34 єпархії, 4415 релігійних громад, 45 монастирів, 16 духовних навчальних закладів, 11 братств. 24,6% є частка даної церкви від загальної кількості православних громад. Найбільша концентрація їх спостерігається у

Київській, Тернопільській, Волинській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській областях.

Українська Автокефальна Православна Церква — третя за масштабом православна конфесія. Має 1234 релігійні громади, 65,5% яких знаходиться у трьох галичанських областях, 9 монастирів. Автокефалістські громади складають 6,8% від православного загалу.

Ще 3% громад належать іншим православним спільнотам, а саме: Руській православній церкві (закордонній), Старообрядницькій церкві Білокриницької згоди, Російській істинно-православній церкві та іншим.

Як бачимо, географія поширення українських православних церков має досить чітку конфігурацію: парафії УПЦ зосереджені на півдні та сході України, а в західних та центральних регіонах домінують громади УПЦ КП та УАПЦ.

За роки незалежності відбулося відродження Української Греко-Католицької Церкви. Якщо в 1991 році їй належало 2643 громади, то наприкінці 2009-го року — 3765, що на 142% більше. Церква займає третє місце в Україні. У її користуванні 105 монастирів, 15 навчальних закладів, 93% мережі греко-католиків зосереджено в трьох галичанських областях та на Закарпатті. Незважаючи на перенесення її центру до столиці, вона залишається фактично галичанським феноменом, постаючи на даній території домінуючою конфесією. До церкви відносяться також 19 єпархій, що діють серед української діаспори.

Серед церков, що динамічно розвиваються останніми роками, постає Римсько-Католицька Церква. Зростанню католицьких громад сприяє розселення польської меншини на Поліссі, Галичині та Закарпатті. Від 1991 року чисельність парафій збільшилась на 201%. Сьогодні їх 909 проти 452. Церкві належить 96 монастирів, 3 братства, 8 навчальних закладів. РКЦ постає як галичансько-подільський феномен. Ми з'ясували, що греко-католицькі та римо-католицькі парафії складають 13,85% від усіх парафій України.

Широко представлені в Україні церкви протестантського напрямку. Протестантизм налічує 8445 громад (25% від релігійних громад України), а кількість протестантських деномінацій наближається до 4 десятків. Лідерами серед протестантів є євангельські християни-баптисти (3057 громад), п'ятидесятники (2585 громад), адвентисти сьомого дня (1113 громад), Свідки Єгови (1057 громад). Слід мати на увазі, що

кількість парафіян у протестантських громадах значно менша (у середньому у 20 разів) порівняно з православними чи греко-католицькими громадами, тому загальна чисельність протестантів у країні не така значна. Всі протестантські церкви мають необхідні управлінські структури. Кадри для них готують 90 навчальних закладів. Якщо православні та католицькі об'єднання відчують потребу в кадрах священнослужителів, то в протестантських їх у два-три рази більше ніж громад. Усі протестантські конфесії ведуть широку релігійно-просвітницьку, морально-виховну, видавничу, медійну, місіонерську та благодійницьку роботу, що служить підставою для впевненості в подальшому інтенсивному зростанні їх мережі.

Значно зросла в Україні кількість мусульманських громад. У 1991 році їх нараховувалось 31, а вже на січень 2010 — 1168. Єдиної церковної структури ця конфесія не набула. На сьогодні офіційно діють п'ять самостійних мусульманських центрів. Більшість мусульманських громад об'єднує кримських татар і підпорядкована Духовному Управлінню мусульман Криму (960). В Україні діє 7 духовних навчальних закладів мусульман, працює 125 п'ятницьких шкіл.

Декілька центрів керують діяльністю 270 іудейських громад (проти 40 в 1991 році). Вони розміщені по всій Україні, за кількістю виділяються хіба що Закарпатська, Черкаська області та м. Київ. Належать до семи різних об'єднань, що зумовлено позаконфесійними інтересами — економічними, політичними.

Поява і зростання на території України новітніх релігійних течій є відображенням загальних тенденцій теперішньої конфесіоналізації релігії у світі. На початку 2010 року вони мали в країні 1989 своїх організацій, що становить 5,65% від усієї релігійної мережі. Попереду організації різних харизматичних напрямів (1476). Найбільшою серед них є Церква Повного Євангелія (655). Харизмати є переважно в східних та південних областях України. Там, де сильні позиції традиційних церков, їхніх громад практично одиниці.

Йдеться, наприклад, про Тернопільську, Львівську області. Порівняно розвинута інфраструктура ортодоксальних конфесій у західноукраїнському регіоні, поєднання у свідомості людей своєї релігійної належності з національною, включеність певного конфесійного чинника в систему культури і побуту зумовили блокування проникненню в ці області

нових релігійних течій. Діє також Новоапостольська церква (59). Церква Ісуса Христа Святих останніх днів — мормонів (55), Церква Христа (118). Деяко стабілізувалися неоорієнталістські течії. Функціонує 124 неоязичницькі організації.

Наведений цифровий матеріал, порівняльна інформація засвідчують, що інтенсивний етап розвитку релігійного життя в Україні вже завершився. Він перейшов у екстенсивний. Якщо на початку незалежності кількість релігійних організацій у країні щороку зростала на 30-32%, то в останні роки цей показник зменшився до 3-6%. Втім форма оприлюднення статистики релігійної мережі України, до якої вдається Держкомнацрелігій, нині така, що не дозволяє відслідкувати конфесійні зміни в стані протестантських спільнот і неорелігій, а отже, ускладнює ґрунтовне вивчення релігійних процесів і тенденцій на теренах України.

Продовжують розбудову своєї мережі православні церкви, нерідко шляхом переходу з однієї юрисдикції в іншу, що подекуди виливається в колізії. УПЦ КП за 2009 рік збільшила на 280 одиниць свою організаційну мережу, УПЦ — на 478. Через внутрішні чвари УАПЦ не дорахувалася 21 громади. На 80 одиниць зросла мережа греко-католиків, на 18 — римо-католиків. Відбувся відчутний етно-конфесійний розподіл населення: різні релігійні структури поділили між собою сфери впливу і регіони України. Крім того, у масовій свідомості спостерігається поєднання конфесійної та національної ідентичності: 43% опитаних мешканців України пов'язують приналежність до УПЦ КП з українською нацією, вважають цю церкву символом української незалежності; у свою чергу, УПЦ є символом зв'язку з історичною батьківщиною для етнічних росіян; абсолютне домінування в галичанських областях має УГКЦ; іудаїзм сприймається як втілення національно-культурних прав єврейської меншини; мусульманство, відповідно, сприймається як етнічна віра кримських татар. Маємо вже повне насичення парафіями УГКЦ та РКЦ західного регіону України. Перше місце за інтенсивністю зростання релігійної мережі перейшло до Центрального регіону. За кілька років естафета перейде до Сходу і Півдня країни. Лише на 164 релігійні організації зріс протестантизм. Призупинилося зростання громад мусульман у Криму, оскільки ДУМК відкрив у всіх поселеннях кримських татар свої організації. З ННР успіх у поширенні мають деякі харизматичні спільноти. Нових духовних навчальних закладів за звітний період

з'явилося тільки три, монастирів стало на сім більше.

Кількісні показники зростання релігійної мережі тієї чи іншої конфесії ще не засвідчують такого ж зростання кількості їх вірян. Статистика не відображає рівня релігійності останніх. Конкурентна боротьба спонукає керівництво окремих церков штучно розширювати свою інституційну мережу. Нерідко маємо, наприклад, напівпорожні православні храми, мінімальну кількість населеників монастирів. Частка активних членів громад залишається незначною, духовна освіченість парафіян дуже низька.

У цілому стосунки між конфесіями в Україні протягом 2009 року були толерантні. Дещо напруженим є релігійне життя в Криму, зокрема у відносинах московсько-православних і мусульман. Невизначеною залишається проблема проголошення Помісної Православної Церкви в країні. Візит в Україну Патріарха Московського Кирила, звісно, відсунув на тривалий час вирішення проблеми автокефалії українського православ'я. В УГКЦ проникла група самоназваних єпископів, які утворили свій Синод і прагнуть розколоти церкву та відсторонити від керівництва кардинала Любомира Гузара.

Держава демократизувала процес одержання релігійними спільнотами земельних ділянок, вирішила питання зменшення високих податків, оплати релігійними організаціями комунальних послуг. Проте не врегульованими залишаються питання реституції церковних споруд і церковного майна.

Певні парламентські кола намагаються політизувати релігійне життя країни. Неодноразові спроби внести на розгляд Верховної Ради проект нового Закону про свободу совісті, як і інші законодавчі акти, пов'язані з релігійною сферою, завершувалися невдачею.

Отже, наведені дані дають підстави стверджувати, що в Україні створена розгалужена мережа релігійних організацій, достатня для задоволення релігійних потреб віруючого населення. Для зміцнення церковно-державних стосунків необхідно затвердити нові законодавчі норми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова А. Релігієзнавство: Курс лекцій. — К.: НТУ, 2008. — 180 с.
2. Релігійна мережа України // Релігійна панорама. — 2010. — №3. — С. 37-47.

3. Релігія і Церква років незалежності України (за ред. проф. А. Колодного). — Дрогобич: Коло, 2003. — 616 с.